

Musikhistorieopgave

Belysning af de Sydvestsjællandske musik og dansetraditioner

på baggrund af 1800 tals nodebøger og spillemanden Gunnar Jensens
musik.

**Skrevet af Anja Præst Mikkelsen, Folkemusikstuderende på
Det Fynske Musikkonservatorium 2002.**

Indholdsfortegnelse.

<u>Indledning</u>	<u>Side 3</u>
<u>Problemformulering</u>	<u>Side 3</u>
<u>Forskningshistorie</u>	<u>Side 4</u>
<u>Beskrivelse af nodebøgerne</u>	<u>Side 6</u>
<u>Gunnar Jensen</u>	<u>Side 9</u>
<u>Sammenligning af nodebøgerne og Gunnar Jensens repertoire</u>	<u>Side 13</u>
<u>Folkedanserbevægelsens udvikling i Sydvestsjælland</u>	<u>Side 19</u>
<u>Forsamlingshuse, foreningsliv og ballerne</u>	<u>Side 20</u>
<u>Konklusion</u>	<u>Side 21</u>
<u>Efterskrift</u>	<u>Side 22</u>
<u>Litteraturliste</u>	<u>Side 22</u>
<u>Bilag</u>	<u>Side 23</u>

Indledning.

En historieopgave er en glimrende lejlighed til at dykke ned i et emne, som man længe har fundet interessant, men ikke givet sig tid til at undersøge nærmere.

Jeg er opvokset i Hyllinge ved Næstved og har tit følt at min hjemegn var underlegen i forhold til bevarede musiktraditioner fra Jylland, Fanø og Læsø. Kunne det virkelig være rigtigt? Ville det ikke være muligt at finde frem til nogle specielle og interessante sydvestsjællandske træk? Hvad skete der med spillemandsmusikken og den tilhørende dans fra 1800 tallet, hvor den var "hvermandseje" til i dag, hvor den dyrkes i små lukkede miljøer. Hvis man ser bort fra borgerskabet og adlen, som havde deres egen musik og dans, var spillemandsmusikken i 1800-tallet folkets musik, alle, som dansede, kunne danse en polka og en sextur og det var simpelthen musikken for en stor del af befolkningen. Hvordan har almindelige mennesker oplevet denne overgang? og hvor er spillemændene henne?

Disse spørgsmål vil jeg forsøge at besvare i denne opgave under titlen "Belysning af de Sydvestsjællandske musik og dansetraditioner".

Min definition af det geografiske område "Sydvestsjælland med markering af de byer som omtales i opgaven:

I forbindelse med denne opgave har jeg fået stor hjælp fra mange sider. En speciel tak til Per Sørensen, Anders Christensen, Helga Jensen, Kirsten, Søren Bregendahl, Erling Petersen og Jeppe Nørgaard.

Problemformulering

Følgende spørgsmål vil jeg forsøge at besvare:

- Hvordan var musik/danse miljøet i Sydvestsjælland fra ca. 1850-1980.
- Hvor dansede man?
- Hvad dansede man?
- Findes der nogle beskrivelser om baller og spillemænd fra 1800 tallet?
- Er der bevaret nodebøger fra Sydvestsjælland fra 1800-tallet?
- Har Sydvestsjælland sit eget danserepertoire, sine helt egne danse som ikke er kendt andre steder i landet?
- Hvilken betydning har folkedanserbevægelsen haft for traditions musikken?
- Hvem var spillemanden Gunnar Jensen, Ørslev (1907-1985), hvordan var hans tradition, repertoire og spillestil.

Forsknings historie

I 1800 tallet var der meget fokus på at indsamle dansk folkekultur og her i blandt folkeviser og spillemandsmusik. Den første egentlige indsamling af folkemusik påbegyndte kulturhistorikeren Rasmus Nyerup (1759-1829) i 1809. Han modtog materiale fra forskellige indsamlere, primært middelalderballaderne. Resultatet var ca. 250 melodier, hvor mange blev udgivet i ”Udvalgte Viser fra Middelalderen” (1812-14). Samlingen indeholdt ikke kun middelalderballader, men også mange efterklangs viser¹. Fra 1843-1883 modtog folkemindeforskeren og filologen Svend Grundtvig (1824-83) en stor mængde visetekster, melodier samt andet folkløst materiale som forskellige folk på opfordring indsendte til ham. Han samarbejdede med organisten Andreas Peter Berggreen (1801-80), som tog sig af den musikalske side. Berggreen var den første som udgav instrumental musik ”Folke-sange og melodier, Fædrelandske og fremmede udsatte for pianoforte”, 1842².

I 1868 begyndte skolelærer Evald Tang Kristensen (1843-1929) sine meget omfattende indsamlinger af folkeminder. Han har indsamlet ca. 3000 visetekster og ca. 1000 melodier, primært folkevisemelodier³. Han har nedskrevet en masse kontekst omkring spillemandsmusik og dans, men nedskrev desværre ikke spillemandsmusik og dans⁴.

I 1850 startede udgivelsen af kæmpeværket ”Danmarks Gamle Folkeviser” med Svend Grundtvig som hovedmand. Her var det dog kun teksterne som blev udgivet. Først i 1976 udkom bind XI, melodi bindet, med Thorkild Knudsen, Svend Nielsen og Niels Schørring i redaktionen. Omkring århundredeskiftet (til det 20. Århundrede) indsamlede kantoren i Rønne viser og dansemelodier som han udgav i 1908-11⁵.

Det 19. århundredes indsamlinger er næsten primært tekster. Der blev kun nedskrevet få melodier, Grüner Nielsen var en af de få og nedskrev bl.a. melodier fra Fanø og Manø.

Melodierne havde ikke den samme interesse, måske fordi man mente, at de allerede var nedskrevet i spillemands nodebøgerne og at dette var mere oprindeligt. Der er bevaret ca. 1200 nodebøger med mere end 60.000 melodier på Dansk Folkemindesamlings arkiv, derudover ligger samlinger i Rebild, Danske Folkedanseres Spillemandskreds og i privateje⁶.

I 1904 blev Dansk Folkemindesamling oprettet. Her stod Hakon Grüner Nielsen (1881-1953) for musikindsamlingen. De første danske optagelser på fonografvalse blev gjort i 1907, de første instrumentale optagelser i 1909. Frem til 1952 optog forskellige personer 311 valser, som i dag findes bevaret på folkemindesamlingen⁷.

Fonografvalsen blev afløst af båndoptageren, og fra 1958 stod Thorkild Knudsen (født 1925) i spidsen for en stor etnologisk orienteret indsamling af folkeviser og musik. Thorkild Knudsen lagde som den første indsamler stor vægt på personerne bag sangene og musikken, for ham var det ikke kun at indsamle materialet, men lige så meget, hvorfor den person havde netop det repertoire og hvordan de havde lært det og brugte det i deres hverdag. Hans vigtigste meddelere var sangeren Ingeborg Munch (1906-78) og spillemanden Evald Thomsen (1913-93). Evald og Ingeborg var fra 1972 til deres død ansat på kulturløn af daværende kulturminister K. Helveg Petersen⁸.

Det der præger det 20. århundredes indsamlinger var, at det ikke længere kun var det oprindelige som har interesse, men også nutidens musik. Der var stor fokus på bestemte befolkningsgruppers musik, f.eks. arbejderne, børnene, storbybefolkningen, de rejsende osv. Af indsamlere skal nævnes: Svend Nielsen, Jens Henrik Koudal, Anders Christensen, Karl Clausen og Kirsten Sass Bak. Fra 1979 benyttede man også videokamera i indsamlingen og her optog forskellige personer f.eks. over 50 timers dans og musik foruden en lang række uddybende samtaler og optagelser med spillemænd⁹

¹ Efterklangsviser er en bestemt gruppe af folkeviser, som man mente var efterklangen fra Middelalderen.

² (8) side 6.

³ (8) side 7.

⁴ Ifølge Anders Christensen.

⁵ (9) side 11.

⁶ Ifølge Anders Christensen

⁷ (8) s. 9-10.

⁸ (8) s. 14-15.

⁹ Samtale med Anders Christensen.

Sydvestsjælland:

Hvis man ser på indsamlingernes geografiske fordeling, er der optaget/optegnet meget lidt spillemandsmusik og beskrivelser af bryllupper, høsttraditioner osv. fra Sydvest Sjælland. Der er heller ikke optaget nogen videoer med dans fra dette område.

Der er flere grunde til dette. Dels har Sydvestsjælland ikke haft de samme geografiske forudsætninger for at bevare traditions musikken op i det 20. århundrede, som f.eks. i Vest Jylland, Thy, på Læsø og Fanø. Landbrugsjorden har været bedre på Sjælland og folk derfor gennemsnitlig rigere, infrastrukturen har været bedre og kulturforskelle mellem forskellige egne er derfor blevet hurtigere udvisket. Og dels ligger området tæt på København. Nye borgerskabstraditioner har bredt sig hurtigere til Sydsjælland end til Læsø og Fanø. Derfor har området ikke haft den højeste prioritet blandt folkemindeindsamlere¹⁰.

Noget er der dog skrevet. Laurits Hansen udgav i 1933 en biografi over mange af Sydvestsjællands vigtigste spillemænd i værket ”Af den gamle spillemands saga”. Bevaret er også dansebeskrivelser fra Boeslunde indsamlet af Johs. Egedal, en afskrevet nodebog fra Skælskør, to nodebøger fra Fyrendal/Nyrup og en fra Rude. Desuden to 1800 tals nodebøger i privateje hos Helga Jensen, Skælskør, som sandsynligvis stammer fra hendes mand Gunnar Jensens familie.

Folkkehøjskolen i Skælskør var i mange år, med Søren Bregendal som primus motor, ramme om en række private indsamlinger, hvor udgivelsen af bogen ”Spillemanden Gunnar Jensen – Musik, fortælling og billeder fra min hjemstavn” bare er et af resultaterne. Mange timers bånd og video optagelser er arkiveret på Center for Folkekultur, Skælskør¹¹.

Lokalhistorikeren Erling Petersen, Fuglebjerg har skrevet en bog om ”Landsbyliv i tyverne” og heri findes en god beskrivelse af dans i storstuerne. Sidst men ikke mindst var en af nodebøgernes ophavsmænd Fritz Jacobsen skrevet en bog, ”Af Furiendal sogns historie” som indeholder gode beskrivelser af Fyrendal sogn op til ca. 1920.

På danseområdet startede indsamlingerne af danse, og musikken hertil, først omkring år 1900, da blandt andet højskolemiljøet fik øjnene op for denne del af den danske kulturarv. Her var det specielt Ingeborg Appel på Askov højskole som var aktiv, hun startede bl.a. et folkedanserhold. Før dette, er der fundet enkelte omtaler af dans hos A.P. Berggren, H.F. Feilberg og Jens Kamp, men disse var ikke i stand til at nedskrive egentlige dansebeskrivelser¹².

I 1901 stiftedes Foreningen til Folkedansens fremme af en flok unge akademikere, som var blevet inspireret af en svensk folkedansergruppe ”Philochoros” og med disse unge mennesker som drivkraft indsamledes en stor mængde af de gamle danse fra 1900-1929. De udgav forskellige hæfter med et folkedanserstandard repertoire. Fra 1929 sluttede en række folkedanser foreninger sammen i landsforeningen Danske Folkedansere. Herfra skiftede indsamlingerne karakter. Foreningernes dansere og specielt ledere blev opfordret til at indsende de lokale danse, som blev samlet og udgivet i egnehæfter. I alt 20 hæfter fra 1929-85. Sideløbende er udgivet andre hæfter af forskellige foreninger eller enkelt personer, her kan f.eks. nævnes Pia&Per hæfte 1-7¹³.

Det Sydsjællandske repertoire skal findes i Sjællandshæftet og Præstøhæftet.

Sjællandshæftet hedder ”Gamle danse fra Sjælland” 1947. Indsamlingerne er foretaget af Fr. Valborg Jensen og fru Nanna Gandil, Hillerød, søstrene Karen og Kirsten Larsen, Ørby, Fru Skjoldgaard, Roskilde, Grd. Frede Andersen, Svinninge, Gartner Otto Christensen, Forstander Hans Borup, København, statsmeteorolog Johs. Egedal, Birkerød, Hr. Kaj Johansen, Laugsgaarden, Fredensborg og skipper Johs. Petersen, Sejro.

Præstø hæftet ”Gamle danse fra Præstø Amt” udkom første gang i 1939 og er udgivet af Præstø Amts Folkedansere. Dansene her er indsamlet gennem 10 år af Elisabeth Andersen og Holme Hansen gennem samtaler og dans med ældre mennesker rundt omkring i Præstø amt.

¹⁰ Samtale med Anders Christensen.

¹¹ Samtale med Anders Christensen.

¹² Samtale med Anders Christensen og Per Sørensen.

¹³ Samtale med Per Sørensen samt (5) no. 60-61

I Foreningen til Folkedansens Fremmes udgivelser ”Folkedanse” er der i hæfte II optegnet følgende danse fra Sydvest Sjælland :

Den lille Jydske (Slagelse egnen), Kontrasejre (Slagelse egnen), Kvadrille (Slagelse egnen), Kontraotte (Slagelse egnen) og ”De fire hjørner” (Midtsjælland)..

I 1943 oprettede Danske Folkedansere en Spillemandskreds, som i 1963 startede med at udgive ”358 danske folkedanser melodier” (samlet indeholdende 708 melodier) som stadig den dag i dag fungerer som hovedværk for folkedanserspillemand.

Både på folkedanser- og folkedansermelodi-siden er der foretaget mange valg. Man har ikke interesseret sig for egns særpræg, men blot i at få så mange forskellige danse som muligt, kun sjældent er der udgivet flere af den samme dans/melodi. Somme tider udgiverne sammenskrevet forskellige varianter, så dansen/melodien blev så god som muligt. En meget markant personlighed i spillemandskredsen, Svend Jørgensen, har opereret efter en kalkeringsmodel, hvor han ved at lægge forskellige varianter af samme melodi oven på hinanden, kan finde frem til ”urformen”.

Beskrivelse af nodebøgerne.

1. Hans Christian Sørensen i Nyrup 1850-1900 (DFS 1906/36).

(I) 15 blade dateret ca.1850

(II) 18 blade dateret 1897

(III) 24 blade (5 ubeskrevne) dateret slutningen af det 19. århundrede.

De 3 nodebøger er herefter beskrevet samlet

Indeholder: 45 valse (25,7%), 39 polkaer (22,4%), 14 galopper/galoping (8%), 12 hamborgere (6,8 %), 7 mazurkaer (4%), 7 marcher (4%), 5 hopsaer (2,8%), 4 polka mazurkaer (2,3 %), 4 sexture (2,3%), 2 galopader (1,14%), 2 hopsa valse (1,14%), 2 eccosaser (1,14 %), 1 berliner, 1 rheinlænder, 1 polka rheinlænder og 1 perevals med hver (0,57%).

Kompositioner af: ham selv, Niels Madsen Hyllested, Lumbye, Niels Hansen i Sterrede 1852, Bey, Linche, Albrechtsen, Stasny, Fr. L, Wallerstein og Gurlett, Christensen, Stensen, Frits Jacobsen 1896 og P. Jensen

Navne som optræder i titlerne: Natalia Polka Mazurka, Lineta Polka og Hemmings Lyst Polka Mazurka, Thora Wals, Caroline Wals, Haraldine Polka Mazurka, Post Turnier Polka, Regine Vals, Gervenius Polka, Aurora Vals, Anna Polka, Georgine Polka Mazurka, Rosalien Vals, Agnethe Wals og Andreas Hofers Marsch.

Hans Christian Sørensen (født 1831):

Efter folketællingslisterne i 1890 for Nyrup by, Fyrendal sogn stod Hans Christian Sørensen optegnet som husfader og hjuulmager. Hans hustru hed Mette Marie Sørensen født 1841 og var fra Agerup. Sammen har de, ifølge folketællingslisterne 1880, fem børn i alderen 3-20 år, fire drenge og en pige.

I 1880 bosat i et hus i Nyrup by. (bilag vedlagt). ”1898” står der på en af nodebogens sider og det er det sidste årstal jeg kan finde Hans Christian Sørensen, senere kan jeg heller ikke finde ham i folketællingslisterne fra Fyrendal Sogn (han kan selvfølgelig være fraflyttet).

Nodebogen indeholder en komposition af Frits Jacobsen (se herunder) 1896. Man må derfor formode at de to spillemænd har kendt hinanden. Mit bud er at Frits Jacobsen kunne have været elev hos Hans Christian Sørensen.

2. Frits Christian Peter Jacobsen i Fyrendal, Fyrendal o1900 (DFS 1906/36 Idem 1933).

Nodebogen indeholder 23 blade, 108 melodier. Først i bogen er der violinøvelser senere det gængse danserepertoire. Bagerst i bogen er sange.

Indeholder: 82 børnedanse/klassiske stykker/sange/turdanse, se oversigten senere i opgaven (66,7%), 18 valse (14,7%), 6 polkaer (4,8 %), 4 hamborgere (3,25%), 4 hopsaer (3,25%), 1 polska, 1 mazurka, 1 gallopade og 1 rheinlænder (hver 0,8%).

Kompositioner af: Carl Eriksen, ham selv, Morten Jensen, Chr. Jensen, klassiske/sang komponister m.fl., J.Dannstrøm og Kaj Norman.

Navne som optræder i titlerne: Valdemar Polka, Gusta paa Skovtur, Alexandra Galop, Hans Tavsens, Iver Hvidtfeldt, Vise om Carl Jessen, Amalie Polka (komp. Chr. Jensen), Peder Sørens Hamborg, Dorthe Jørgens og Roselil på Heden, Frykdals Rheinlænder.

Frits Christian Peter Jacobsen (1882-1963):

Overlærer Fritz Jacobsen¹⁴ blev født i Fyrendal sogn 1882, voksede op i et hus, beliggende på Skælskør-Næstved landevejen lige ved Tornemark by, Fyrendal sogn, husene gik under navnet ”Ravelien”.¹⁵

Fritz blev uddannet til lærer ved Nørre Nissum Seminarium. Han arbejdede herefter som lærer i Bl.a. Vemmelev, Hemmeshøj og Hylstrup ved Sorø og fra 1909 ved Østre Skole i Slagelse, hvor han opnåede at fejre 40 års jubilæum.

I sin fritid beskæftigede han sig meget med lokalhistorie og har blandt andet skrevet bogen ”Af Fyrendal Sogns historie”. Herudover skrev han lejlighedssange (150 stk. mente han selv).¹⁶

I 1931 indleverede han sin egen + Hans Christian Sørensens nodebøger til Dansk Folkemindesamling. Ingen oplysninger kan bekræfte at han spillede, eller om han kendte Hans Christian Sørensen, måske hænger dette sammen med religion, Nørre Nissum Seminarium er indremissionsk, han kan have haft et tilhørsforhold til missionen.

3. Morten Jensen i Rude 2.halvdel af 19.Aarh (DFS 1906/36 Idem 1960).

Nodebogen er i stort format og indeholder 5 blade. Den er dateret 1850-1900 og er meget gnidret skrevet, men kan tydes. På en af siderne har Morten Jensen øvet sig i at skrive sin autograf. Bogen indeholder lige så mange hamborgere som valse, hvilket ikke er typisk for tiden. Andre nodebøger fra denne tid indeholder typisk flest valse.

Indeholder: 10 hamborgere (40%), 10 valse (40%), 4 totur/forkert/franseise/sang (16%) og 1 skotsk (4%) .

Kompositioner af: N. Madsen, Lars Frederiksen, Hans Christensen, W. Massen og Morten Jensen.

Navne som optræder i titlerne: ingen.

Morten Jensen, Rude.

Han var svær at finde nogle oplysninger på. I folketællingerne kan jeg finde følgende 3 Morten Jens'ner:

(1877-?) 3 årigt barn i 1880

(1782-?) huusmand, dagleier i 1845 (63 år) Tornemark

(1812-?) Tjenestefolk hos forpagteren Fyrendal hovedgaard 1834

På egnen optræder dansen ”Morten Jensen”, af FFF optegnet som Morten Larsen. Måske er det denne spillemand som lægger navn til dansen ?

Hans komposition Hamborger optræder både i hans egen og i Frits Jacobsens nodebog, så komponere gjorde han da.

¹⁴ Begge stavemåder optræder.

¹⁵ Interview med lokalhistoriker Erling Pedersen. Udsagnet bekræftet af Holsteinsborg godsarkiv.

¹⁶ (11)

4. Ukendt omkring Skælskør, afskrift af Musikdirigør P.Hansen o.1870 (DFS1906/36 Idem 1921).

Nodebogen indeholder 28 blade, er indsendt af P. Hansen i 1921 som har renskrevet noderne fra en gammel nodebog. Noderne er meget smukt skrevet og meget letlæselige, musikken er dateret ca. 1850-70. Nodebogen blev brugt ved Egedals danseindsamlinger i Boeslunde 1921. Nodebogen afviger fra flertallet af nodebøger fra denne tid, ved at indeholde et meget stort antal af tur danse. Dette kan skyldes at ejeren af nodebogen, har ønsket at bevare de gamle tur danse, som måske var ved at glide ud eller var en samler¹⁷.

Indeholder: 2 valse (2,7 %), 2 hopsaer (2,7%), 1 svejtrit (1,3%), 1 march (1,3%) og 69 tur danse se oversigten senere i opgaven (92%).

Kompositioner af: V.S., N. Madsen, Hyllested.

Navne som optræder i titlerne: Morten Larsen, Den med Rasmus i enden, Caroline, Margretes Vals og Hans Viborg.

5. Ole Jensen i Ørslev Mark 1893 (privateje, Helga Jensen).

Nodebogen indeholder 54 blade med 77 melodier, hvoraf nogle er stemmer.

Indeholder: 30 tur danse se nærmere senere i opgaven (38%), 16 valse (20,25%), 14 polkaer (17,72%), 7 galopper/galoping (8,86%), 5 mazurkaer (6,33%), 2 svejtrit (2,53%), 1 hopsa, 1 march polka, 1 polonæse, 1 polkamazurka og en rejælænder med hver 1,3%.

Kompositioner af: R. Førster, F. Nielsen jun., Hr. Sørensen, Karl Eriksen, Chr. Jensen, C. Petersen, J. Focheuse, H.C: Lumby, Olfert Jespersen, von Zikof, Maseklæ ?, Straus, C.C. Møller og en ulæselig.

Navne som optræder i titlerne: Hans og Grete Vals, Charlotte Russe Polka, Flamen Ricca Polka, Ambrosius Galop, Flora Polka, Elsebeth Vals, Katrine Hopsa, Thora Mazurka, Ole Lukøje Galop.

Ole Jensen (1876-1929), Ørslev Mark.

Far til spillemanden Gunnar Jensen, ejer af Dyssegården. Spillede til de mindre baller på egnen, f.eks. dille tand og afholdsforeningens fester. Han lærte at spille ved Niels Hansen, Sdr. Bjerre. Han var også glad for at synge og havde et folkekor, ungemennesker som han var ude at synge sammen med.

6. Ukendt, privat eje hos Helga Jensen, o. Ca. 1850-1900.

Nodebogen indeholder 154 blade, 215 melodier. Størstedelen af tur dansene er i den bagerste del af nodebogen, som også ser ud til at være ældre og skrevet af en anden hånd (Gotisk skrift).

Indeholder: 70 polkaer (32%), 55 tur danse se oversigt senere i opgaven (25,3%), 42 valse (19,3%), 29 galopper/galoping (13,3%), 11 mazurkaer (5,1%), 5 svejtrit (2,3%), 2 hopsaer (0,9%) og 1 polonæse (0,5%).

Kompositioner af: Fimty, D.E.N., Offenbach, C.C. Møller (2 stk.), Heinsdorff, Kanoffena, Natusch, Vass, (Carl) Lumbye (15 stk.), Albrechtsen (9 stk.), Faust, Parlon, Paurit ?, Yein, Herman (2 stk.), Parlov, Bereni ?, Terlør ?, P. Skjoldborg (sang) og Fred V. Jensen.

Navne som optræder i titlerne: Reseda Vals, Galop Camélie, Galop Anna, Eäulien Galop, Adelaide Galop, Amalia Polka, Dagmar Polka, Annemette Polka, Elisein Vals, Printaniers Polka, Johane Galoping, Philipsen polka, Dagmar Polka, Emilie Polka, Gaurbrinus Polka, Erik Galop, Dorthe Jørgens og den med Rasmus i enden.

Der er intet navn påskrevet denne nodebog, men Gunnar Jensen gik ud fra, at bogen har tilhørt hans oldefar Kristian Ditlev Nielsen. Nodebogen fandt Gunnar i sin bedstemors kasserede kommodeskuffe sammen med en gammel klarinet. Kristian Ditlev Nielsen spillede violin og klarinet, bl.a. fortælles om ham, at han og hans fætter og spillekammerat Ole Nielsen yndede at

¹⁷ Samtale med Anders Christensen.

spille ude på Ormø om sommeren, da der var dejligt fredeligt og roligt. Om Kristian Ditlev Niensens spillestil fortælles at han spillede lidt hårdt, men når han så spillede for sin kone, så blev lyden helt anderledes blød¹⁸

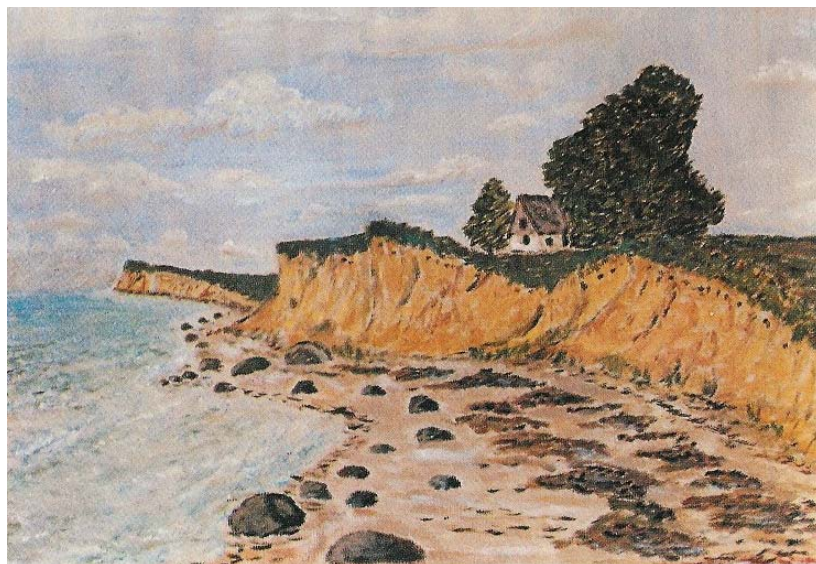
Den gamle
Klarinet.

Gunnar Jensen.

Mit møde med Gunnar Jensen har desværre måttet foregå gennem fortællinger og båndoptagelser, da han døde efter lang tids sygdom i 1985. Gunnar var foruden at være spillemand også landmand, historiefortæller, maler og ejer af Dyssegården i Ørslev.

Hans slægt på moderens side har været bosat på Glænø, hvorfra han har malet mange flotte motiver.

Motiv fra Glænø malet af Gunnar Jensen.

Gunnar lærte at spille ”det gamle” repertoire af sin far da han var 7-8 år, (før det havde han fileet lidt på en hjemmelavet violin – en cigarkasse), men spillede også ved Friskolelærer Møller i Tystofte fra han var 12-17 år gammel¹⁹.

Gunnar var ud af en meget musikalsk familie, som nævnt var hans oldefar på moderens side, Kristian Ditlev Nielsen spillemand og gårdejer som Gunnar selv.

”Min oldefar havde det ligesom jeg, at han aldrig var hjemme”²⁰. Gunnars far spillede hver dag på sin violin, som hang på et søm på vægen, så den var nem at komme til og Gunnars mor Kristiane Jensen spillede klaver²¹.

Den violin Gunnar spillede på (i 1978) havde været hans fars. En gammel Hjort violin fra 1869.

”Der var en mand oppe omkring Hyllested, som var spillemand – han havde violinen her – men manden han kunne godt lide at tage sig nogle glas, - til sidst, ja, så snurrede det for ham, han fik delirium. Så kom han til at skylde penge til en handelsmand i Dalmose, og så var handelsmanden nede hos farfar engang og skulle købe en tyr. ”Det er lige meget ” sagde han, ”du kan få violinen, så tager jeg tyren”. Og min farfar slog til. Så var der en, der blev glad, og det var min far”²².

Som voksen kom der bud efter Gunnar til at spille til folkedans, og det kom til at fylde en stor del af hans tid. Han spillede flere gange om ugen, bl.a. for Sorø Amts Gymnastikforeningshold. Her arbejdede han i flere år sammen med folkedanserlederen Niels Jensen (omtalt i afsnittet om

¹⁸ (7) s.40-43

¹⁹ Ifølge Helga Jensen.

²⁰ (7) s.41

²¹ Forarbejdet til antologi med danske spillemand af Anders Christensen.

²² (7) s. 42

folkedanserforeningernes historie). Ellers var han mest kendt på egnen for sit samarbejde med broderen Niels Christian Jensen.

Gunnar skelnede mellem sit gamle repertoire, som han kaldte hjemstavnsmusik og folkedanserepertoiret. Til folkedans spillede han udelukkende efter ”358 danske folkedansermelodier”, måske fordi det var det, der forventedes, og måske fordi han spillede sammen med andre spillemænd, som måske ikke kendte hans lokale repertoire. Herudover spillede Gunnar også til dilettant forestillingerne i Ørslev gennem mange år, den sidste forestilling var i 1978, så blev Gunnar syg og det hørte op. Han spillede mest for sin egen fornøjelses skyld, men glædede dog mange mennesker med sin musik. Han fik sjældent nogen penge for at spille²³.

Gunnars søn Bruno Jensen og svigersønnen Poul Jensen spillede også, og flere gange har de dannet familieorkester ved familiefester eller for lokalradioen, hvor de har spillet den Sydvestsjællandske musik²⁴.

Den 92 årige Niels Chr. Jensen

Gunnars hovedinstrument var violinen, men han kunne dog også spille cello og fløjte og i sine unge dage endog lidt på den gamle klarinet²⁵ (denne udtalelse, mente hans enke Helga, var lidt overdrevet, men han kunne da få den til at ”trutte” lidt).

I 1970'erne fik Gunnar Jensen kontakt til Skælskør Folkehøjskole, hvor han kom og spillede den lokale musik, det samt mange besøg af højskolefolkene bl.a. Søren Bregendal, Bent Døssing, Thorkild Højlund m.fl. førte i 1981 til udgivelsen af bogen ”Spillemanden Gunnar Jensen – Musik, fortælling og billeder fra min hjemstavn”²⁶.

Gunnars repertoire:

I bogen er følgende melodier trykt.

Bedstemors Brudevals, Margrethe's Vals, Den fra Sibberup/Den fra i går, Morten Jensen, Hr. Sørensen's Vals, Gl. Rheinländer, Pigernes Fornøjelse, Halvfemte Tur, Frederik Olsen's Sekstur, Fyrstindens Hopsa, Pierre Vals, Skørpinge Firtur, Kontra Otte, To-Tuur, Det lille F, Fars Sekstur, Kongens Hauge, Familie Rheinländer, Oksekog, Den halve Kjæde, Trippevals, Vippen, Ungkarlenes Vals, Rejernes Vals, reel, Ovesergentens Schottisch, Pigernes Hopsa, Min hat den har tre buler, Fuldmånen stille smiler, Hønsefødder og gulerødder, Matros Polka, Schottisch i B-dur, Tivoli Nr.3 af H.C.Lundby og Svensk Polka.

Der er ikke påskrevet om det var hele hans repertoire, men jeg går ud fra at det var de melodier som på udgivelses tidspunktet var Gunnars hovedrepertoire.

Repertoiret har mange dubleanter med de 6 nodebøger fra egnen. En masse valse og de samme tur danse (se afsnittet ”Sammenligning af nodebøgerne og Gunnar Jensens repertoire”). Specielt for Gunnars repertoire er ”Bedstemors Vals” og ”Den fra Sibberup” (findes også i Ole Jensens nodebog), som jeg ikke har set andre steder.

I bogen om Gunnar Jensens musik omtales også dansen og på baggrund af samtaler med Gunnar og broderen Niels Christian er der nedskrevet dansebeskrivelser til de fleste af dansene. Niels Christian nævner at de aldrig dansede ture, men svingede egen hver gang i stedet, dog modsiger han sig selv i interviewet og nævner på side 62 at der er ture i Skjørpinge firetur og på side 68 at der ikke er. Måske har praksis ændret sig i løbet af en årrække fra ture til den lidt simple udgave med sving egen hver gang, pga. af at færre og færre kunne huske dansen.

Søren Bregendal fortæller også at mange par fra egnen, her i blandt Gunnar og Niels Christian (med deres koner formoder jeg) dansede vals, hvor accenterne i dansen var forskudt. Søren beskriver at

²³ Ifølge Helga

²⁴ Forarbejdet til antologi med danske spillemænd af Anders Christensen.

²⁵ (7) s. 70

²⁶ Forarbejdet til antologi med danske spillemænd af Anders Christensen.

de startede med at danse på 2 slaget og det gav en helt fantastisk modrytme til musikken. I bogen om Gunnar Jensen nævnes det at Niels Chr. ”træder ud på tredje trin i valsen”²⁷ Jeg har ikke haft mulighed for at se det selv, men det lyder som en valsevariation som man f.eks. kan finde i Vestjylland, hvor nogle dansere dansede med opadgående begående bevægelse på 2 slaget og omdansningen på tredje pulsslæg (på konservatoriet kaldet ”polka vals”).

Folkedanserne fortalte dem i midlertidig at de dansede forkert og så stoppede de med at danse på den måde. Det er jo desværre en af de uheldige ”bivirkninger” ved folkedansen. Folkedanserne har ikke variationer som et ideal. Hvad der er nedskrevet i hæfterne er det korrekte og danses/spilles der anderledes, bliver det rettet. Man kan jo frygte at andet end den specielle måde at danse vals er gået tabt. En sjællandsk dansespecialitet er som både Niels Christian Jensen og Søren Bregendal nævner, er de små ”snuppendes” valsetrin som optræder f.eks. i ”Morten Jensen”. De snuppendes valsetrin skulle være lidt hurtigere end almindelig vals næsten i familie med hopsa.²⁸

Bedstemors brudevals

1. Gennemspilning transkriberet af A.P.M.

Bedstemors brudevals transkriberet.

Gunnars spillestil:

Gunnar har en meget personlig spillestil. Hans spil er meget let, markeret og fjedrende, men uden at have den vestjyske tyngde. Han fraserer meget trækker enkelte passager meget spændstigt og flot for så at indhente ”time” igen. Han varierer ofte melodien fra gennemspilning til anden, hvilket gør musikken meget levende. Han spiller med også melodier med ulige perioder og rytmiske forskydninger som vi f.eks. kender det fra Læsø. I ”Bedstemors vals” leger Gunnar med rytmen, således at der optræder en ¼’s takt i 9.takt i a-stykket og i takt 13 en 2/4’s takt så regnskabet går op (hør vedlagte CD og se ovenstående node).

Han spiller med mange forsiringer; vibrato, glissando, lidt triller og meget med dobbeltstreng og kan spille positionsspil.

Derudover varierer han underdelingerne f.eks. i en 2/4’s melodi, så passager næsten går i 6/8 og trækker 1 og 3 slagene, så 2 og 4 næsten kommer ”for sent”, det spænder op i forhold til grundslaget og gør musikken meget danseeget. (hør vedlagte CD eksempel ”Kongen haug”). På dette område minder Gunnars spillestil lidt om Viggo Post’s.

²⁷ (7) s. 54

²⁸ (7) s. 54

Jeg har valgt at transkribere Gunnars udgave af Morten Jensen for at sammenligne den med den udgave, som er udgivet af Foreningen til Folkedansens Fremme i "Gamle danse fra Sjælland" under navnet Morten Larsen. Sidstnævnte udgave er den, de fleste i dag kender til dansen, fordi det er den udgave af melodien man spiller i folkedanserforeningerne.

Morten Larsen fra Sjællandshæftet

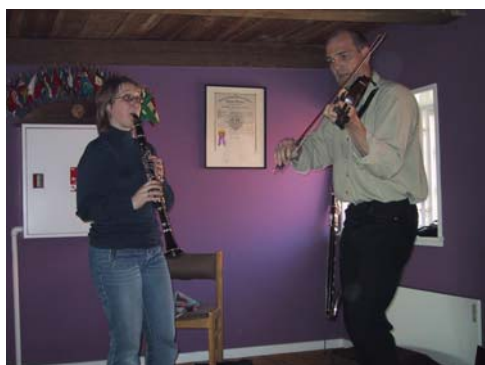
Morten Jensen 1. gennemspilning. Transk. A.P.M.

* Hele repisen spilles med vibrato.
 * 3. position
 *** ekstra takter i forhold til "358"-udgaven

Transkription af Morten Jensen

Gunnars udgave af Morten Jensen har som Hansen og Jacobsens nodebøger "ekstra" takter i D-stykket i forhold til som de fleste spillemænd i dag spiller melodien ("358"udgaven). Gunnar har yderligere en ekstra takt i A-stykket. Gunnar nævner selv at de "ekstra" takter udelader han, når han spiller til dans.²⁹ Sådan tror jeg nu ikke altid det har været, min formodning er, at det er folkedanserne, der har brug for et lige antal takter.

Melodierne fra "358"udgaven er som alle nodebøger kun et skelet over musikken, hvor i frasering, forsinger og den præcise danse rytme skal lægges til kendskab til stilen.

I forbindelse med denne opgave, bad Center for Folkekultur i Skælskør v/Søren Bregendal mig om at komme på en åben folkemusikhus eftermiddag og fortælle om mine undersøgelser og om Gunnar Jensen, sammen med Jeppe Nørgaard, som også har interesseret sig meget for Gunnar.

Jensens musik og som tidligere har holdt foredrag om emnet.

Det blev en meget hyggelig eftermiddag, hvor vi lokkede nogle af de ældre publikummer ud at danse "Det lille F" og "Sekstur" under kyndig vejledning af den nu 92 årige Niels Christian Jensen (Gunnars bror). Først proklamerede Niels Christian at det var for længe siden og at det kunne han ikke huske, men når først musikken spillede råbte han "Det er forkeret, der skal være kæde der" imens han svingede faretruende med sin stok, så kunne han fint huske det hele. Jeg fik denne eftermiddag en masse nyttige informationer om, hvad man dansede på egnen i gamle dage. Gunnar Jensens familie var mødt talstærkt op og havde medbragt den flotte gamle klarinet, som jeg fik lov at spille lidt på.

Gunnar Jensens familie. Fra venstre Niels Christian (bror), Aksel (søn), Aksels kone Marit og deres 2 sønner Esben og Thorbjørn og Helga Jensen (Gunnars enke).

Sammenligning af nodebøgerne og Gunnar Jensens repetoire

Alle 5 nodebøger indeholder mange valse og polkaer, hvilket er meget typisk for nodebøger fra den sidste halvdel af 1800-tallet. Jeg kunne godt have valgt at undersøge om det var de samme valsemelodier, der optræder i de forskellige bøger, men jeg har i stedet valgt at koncentrere mig om turdansene. Ved at opstille alle turdansene i et diagram med afkrydsning af i hvilke nodebøger de optræder, har jeg fundet frem til de 13 hyppigste danse.

(Morten)

Navn på tur-melodi	Sørensen	Jensen	Jacobsen	Gunnar	Hansen	Helga	Ole Jensen
Barberstykket	X						
Bondestykket					X	X	
Bonmbe Skotsk					X		
Böhmerdansen			X		X		
Caroline					X		
Colonie Fransaisen						X	
Contrasejre					X		
Danmarks Glæde						X	
Den halv voksne tøs					X		
Den Halve Kæde			X	X	X	X	X
Den Hollandske					X	X	
Den lille Jydske					X		
Den med Rasmus i enden					X	X	
Den Rundenom Berlin	X						
Den Rundenom Gale	X						
Den over alle andre	X						
Den stærke i enden	X						
Den urolige					X	X	
Det lille F	X		X	X	X		X
Dorthe Jörgens			X		X	X	
Dronningens Engelskdans					X	X	X
Döden/Spader6					X		
Ecosaise	XX.						
Fandango					X		

Fangedansen			X		X		
Francaisen/Døden		X	X			XX	X
Fransaise beriot							
Figaro					X	X	
Finger Polka							X
Fætter Michel	XX						
Galopade			X				
Glostykket/Pegestykket					X	X	
Godt nok					X	X	
Gryderup Tro			X		X		
Hakkelses Stykket					X		
Hans Viborg					X		
Hjertes to			X		X		XX
Hornfei						X	
Höstgildet			X		X		
Jödeturnen			X		X	X	X
Kasino					X		
Kjeddelflikkeren/Kjædelflækker					X	X	
Klammeri stykket					X		
Klappe Hamborg			X				
Klappevalsen					X		
Klappefinalen						X	
Klør4/Den oplivende Tøs						X	
Knuden/Skovstykket					X		
Kongens Have			X	X	X	X	X
Kontra					X		
Kontra otte				X			
Kontraseisen						X	X
Krandsdans	X						
Liflig sang					X	X	
Lottes død					X		
Løverdands						X	
Madammen					X	X	
Molinaskov					X	X	
Molividt (engelsk)						X	
Morten Larsen / Morten Jensen			X	X	X		
Napoleon					X		
Oksekog			X	X	X	X	X
Pelsen					X	X	
Pigernes Fornøjelse			X	X	X	X	X
Pirre Vals							X
Quadrillen/La tampet			X		X		
Russisk Kavaleri					X		
Røste Rompe						X	
Skomagerskotsken (på langs)					X		
Skomagerstykket					X		
Skrædder Stykket (2 var.)					X		
Skørpinge 4 tur/ 3/8 rundt/ 4tur med Sveitrit				X	X		X
Smedens 2 tur					X		
Spadsereturnen					X		
Stik Francaise/Stikkelsbærside					X		
Svensk Kontra							X
Syngestykket					X		
Syvspring/7 Spring					X	X	X
Saa væve vi Vadmæl					X		
Tarantelle							X
Treskostykket						X	
Vals på langs/Agerupstykket					X		

Titlerne med fremhævet skrift findes i mindst 3 nodebøger og omtales enkeltvis herunder. Jeg har via Dansk folkemindesamlings database (Dafo) over spillemandsmelodier undersøgt om dansene også er hyppige i andre geografiske områder. Jeg har også kort beskrevet dansene, hvor det kunne lade sig gøre at finde frem til en beskrivelse og sidst men ikke mindst små kommentarer til dansene³⁰.

Bemærkelses værdigt er, at Johs. Egedal³¹ ved sin danseindsamling i Boeslunde i 1923 indsamlede intet mindre end 12 titlerne, Fransaisen er den eneste som ikke var med.

Den halve kæde: Dansebeskrivelsen ligger i Foreningen til Folkedansens Fremmes (FFF) arkiver og udgivet i ”12 gamle folkedanse” (2. oplag udkom i 1924) og senere i ”Gamle Danse fra Sjælland” 1947.

Per Sørensen har en nodebog efter Johannes Hansen, Gundsømagle Aarslev fra 1901-2, hvor melodien til den halve kæde er nedskrevet. Melodierne i de ovennævnte 5 nodebøger var meget ens, lidt variation i 2. halvdel af B-stykket, hvor nogle havde fjerdedele og andre fyldte ud med ottendedele. De fire af udgaverne gik i D-dur, mens Gunnar Jensen spillede den i G-dur. Søgning på Dafo's hjemmeside gav intet resultat.

Dansebeskrivelse: 2 pars dans. Tur hurretrin. 1. par gennem 2. pars port, tilbage baglæns 1. par danner port, kæde, port og kæde gentages.

Det lille F: musikken kendes fra hele Danmark under forskellige navne og forskellige dansevarianter; Berliner på Langeland, 8 mandsdans i Himmerland/Vestjylland, Kina i Sønderjylland³². Dansebeskrivelsen ligger i FFF's arkiv og er udgivet i ”Gamle danse fra Præstø amt 1939” og i ”Gamle Danse fra Sjælland” 1947.

Nodebøgernes melodier til det lille F var helt sikkert den samme, men med mange varianter. Jacobsens udgave var meget udfyldt med underdelinger, også med lidt cromatik, Sørensens udgave var en ”skidt”stemme med ottendedele med dobbeltgreb, B-stykket kun 8 takter, men med dobbelt gentagelse (de andre har 16 takter med gentagelse). Hansens og Ole Jensens udgaver var meget lig den melodi, jeg kender, fra ”358 Danske Folkedanse melodier”. Ved søgning hos Dafo fandt jeg to udgaver af melodien. En hos Mortensen fra Svendborg³³ i F-dur og en fra Frederik Rasmussen, Hejninge Sorø i G-dur. Musikken har 3 repriser i Sjællandshæftet, men kun 2 hos Gunnar Jensen, hvor sidste reprise i stedet spilles dobbelt.

Dansebeskrivelse: Tur med hurretrin, 1-2 par mod hinanden byt igennem sideparene og mødes på modstående plads og svinger, tilbage igen, 3-4 par det samme.

Dorte Jørgens: findes i Pia & Per hæfte 7 med 2 melodi varianter. Den ene er fra Hansens nodebog, mens den anden er fundet i Chr. Krogh samlingen i Skive Byhistoriske Arkiv. Noden var tilsendt Krogh fra Grüner Nielsen fra Dansk Folkemindesamling og ligger sammen med en række sjællandske spillemandsmelodier.

Dorte Jørgens ved man ikke, hvem var, blot at hun var en gammel kone fra området, som var kalkknæet. Danserne gør nar ad hende, ved at danse kalkknæet³⁴. På Dafo's hjemmeside fandt jeg kun melodien i en nodebog fra Frederik Rasmussen, Hejninge Sorø.

Dansebeskrivelse: Kvadrilleopstilling, stor kreds med side skridt, 1. og 2. par danser fremmod hinanden med 2 chassétrin og 2 gang trin og tilbage igen med 2 chasshé og to krydshop (”flik flak”) idet man danser med knæene samlet og svinger rigeligt med nederste del af benet, krydshoppet foregår i luften. 3. og 4. par det samme, herefter tur med hurretrin³⁵.

³⁰ Disse små historiske kommentarer er skrevet på baggrund af samtale med Per Sørensen og Anders Christensen.

³¹ Danseindsamling for FFF 1921 ved Johs. Egedal. (idem 1906/36)

³² Per Sørensen

³³ Mortensen samlede på afskrifter af nodebøger, så afskriften af Det lille ”F” kunne jo godt være en afskrift fra en sjællandsk nodebog.

³⁴ Pia&Per VII s.8-9

³⁵ Pia&Per hæfte IV

Dronningens engelskdans: De 3 nodebøger (Hansen, Jensen og Jensen) har nøjagtig samme udgave af melodien med få toners variation. Det er ikke melodien ”Rags of London” som man ellers møder under navnet Dronningens dans i andre danske nodebøger, men derimod en melodi meget lig melodien til ”Dronningens Livsstykke” fra Thy³⁶. Dafo’s hjemmeside fandt ingen melodier med denne titel.

Dansebeskrivelse har det ikke lykket mig at finde frem til.

Francaisen: Typedans i ture med varierende melodier. Rækkedans med parvis opstilling. Den har været danset i hele Danmark fra 1820/30’erne både hos borgerskabet og med nogen års forsinkelse også danset mange steder hos bønderne³⁷.

Melodierne er vidt forskellige 2 med 4 ture og en med 8 + klapfinale, der er ikke umiddelbart nogle gengangere³⁸.

Første trykte dansebeskrivelse af Francaisen findes i ”Terpsichore” af Jørgen Gad Lund 1833.

Hjerter to: Dansebeskrivelsen er arkiveret i FFF’s arkiv og er udgivet i hæfterne ”Gamle danse fra Præstø amt 1939” og i ”Gamle Danse fra Sjælland” 1947.

Hjerter to findes ifølge Per Sørensen mest på Sjælland, evt. på Fyn, men indtastning i spillemandsmelodibasen hos Dafo, gav kun en spillemands bog fra Holbæk (Jens Chr. Torpelund) som resultat. Hvis man sammenligner denne melodi med de 3 nodebøgers Hjerter to samt melodierne fra Præstø- og sjællandshæftet får man 7 melodier, hvor ikke 2 er helt ens, men hvor det alligevel er tydeligt at det er den samme melodi. Igen både G- og D-dur.

Dansebeskrivelse: Kvadrilledans. Tur med hurretrin, 1-2 par polka om hinanden, derefter 3-4 det samme, kæde afsluttende med 3 løbetrin med appeller, guldæbler og sving med egen og fremme danser.

Jødeturen: Kendes også i Jylland f.eks. på Mors. I Grüner Niensens ”Folkelig vals” er optegnet en tekst som i Jylland blev sunget til Jødetur: ”Svinekød spiser jøderne, svinekød spiser ej de, oksekød, smørrebrød spiser kuns jøderne, oksekød, smørrebrød spiser kuns de.”

Dansebeskrivelsen ligger arkiveret hos FFF og er sammen med melodierne udgivet i hæfterne ”Gamle danse fra Præstø amt 1939” og i ”Gamle Danse fra Sjælland” 1947.

Dafo’s hjemmeside gav resultatet Morten Hansen, Torup Ålborg, Hans Johansen, Rønne, A.P. Berggreen’s udgivelser og Frederik Rasmussen, Hejninge Sorø. Sammenligner man melodierne er der igen nogle helt tydelige mønstre. 4 repriser, halvdelen af melodierne skifter toneart fra G-C dur (til subdominanttonearten). Halvdelen kører næsten kun ottendedele, den anden halvdel fylder ud med forskellige kombinationer af ottendedele og sekstendedele. Melodien fra Bornholm skiller sig dog væsentligt ud, idet den har varierende taktarter.

Dansebeskrivelse: Der findes flere varianter. Fra Halsnæs er optegnet en kredsdans med hurretrin til venstre og højre med almindelige og omvendte hurretrin. Derefter pigerne kreds inderst og herrerne udenom. Så dobbeltkreds begge veje og til sidst kæde til egen danser og sving med denne. Fra Lestrup er også optegnet en Jødetur i stor kreds. Her er kun hurretrin til venstre, hoptrin i de 2 kredse, men her skiftes herrer og damer til at lave den inderste kreds. Kæden er en stopkæde med valsetrin.

Kongens have/Kongens haug: Promenaden i dansen kunne illustrere at man i København promenerede rundt i Kongens Have for at blive set³⁹. Dansen er arkiveret hos FFF og udgivet i ”Gamle danse fra Præstø amt 1939” og i ”Gamle Danse fra Sjælland” 1947. Resultatet af en søgning i databasen på Dafo’s hjemmeside, er 2 nodebøger fra Svendborg (Hans Poulsen og J. Mortensen). Disse to melodier ligner hinanden meget, men afviger fra de 4 nodebøger fra Sjælland, som er stort set identiske, det er dog stadig tydeligvis den samme melodi.

³⁶ Samtale med Per Sørensen.

³⁷ Samtale Anders Christensen

³⁸ Samtale Per Sørensen

³⁹ Per Sørensen

Dansebeskrivelse: Kvadrilledans. Tur med hurretrin, 1.-2. par svinger på stedet og sætter damerne "af" på midten ryg mod ryg, 3.-4. par det samme, herrerne går med klap rundt om damerne og svinger med egen, herrerne ryg mod ryg og damerne går rundt om herrerne og svinger med egen, kæde.

Morten Jensen: I Sjællandshæftet er denne dans kaldet Morten Larsen. Det er dog samme dans og melodi som Morten Jensen, hvorfor navnet har ændret sig vides ikke. Dansen er arkiveret hos FFFérne og udgivet i "Gamle Danse fra Sjælland" 1947. Søgning i Dafo's database gav intet resultat. Gunnar Jensen nævner i et interview, at han spiller 2 varianter af Morten Jensen, en som han har lært den og en når han spiller til dans. Førstnævnte har en ekstra takt i a-stykket og 2 ekstra i D-stykket. I Hansens og Jacobsens nodebøger har d-stykket samme ekstra takter. Det giver en sjov gentagelse af et lille tema, som vi kender det i melodier fra f.eks. Læsø. Ellers er de 4 udgaver af melodien fuldstændig ens.

Dansebeskrivelse: Kvadrilleopstilling. Tur med hurretrin/valsetrin, 1-2 par danser mod hinanden og tilbage valsetrin, 3-4 det samme, vals i 2 små kredse (1-3 & 2-4 par) derefter i stor kreds, kæde til møde med egen, vals til egen plads.

The image shows a handwritten musical score on a page of aged paper. At the top left, the number '16.' is written. The title 'Morten Larsen' is written in cursive across the top. The score consists of seven staves of music, all in treble clef with a key signature of one sharp (F#) and a 3/8 time signature. The notation includes various note values, rests, and dynamic markings. There are some annotations in the score, including a circled '10' and a circled '20' on the third staff, and a circled 'x)' at the top right. At the bottom of the page, there is a handwritten note: 'x hedder Morten Jensen.'

"Morten Larsen" fra Musikdirektør Hansens afskrift af en nodebog fra Skælskøegnen. Bemærk 5-6 takt i D-stykket.

Oksekog: Navnet henviser til en bestemt krigsbegivenhed, nemlig russernes belejring og erobring af den tyrkiske fæstning Otschakow.⁴⁰ Jeg synes at det er hørbart i musikken, som er meget fanfareagtigt, med mange treklangsbyrninger, man kan høre trompeterne på slagmarken for sig. Dansen er arkiveret hos FFF og udgivet i "Gamle Danse fra Sjælland" 1947.

Dansen findes i Dafo's database under varierende navne i nodebøger fra Sdr. Asindrup Holbæk (Christen Pedersen) og Hejninge Sorø (Frederik Rasmussen) og Viby Jylland. Der er desuden en

⁴⁰ Per Sørensen "Dansens og musikkens rødder 3 -Oksekow", Hjemstavnsliv no.3 1996

melodivariant af Oksekog optegnet som femtur fra Vendsyssel efter Peter Pøhl og en melodivariant i Jesper Jespersens nodebog, Bøvling 1836. Melodierne er stort set ens, dog har 5. reprise i Ole Jensens udgave en takt mindre end de andre, det kan dog være en tilfældig forglemmelsen. Dansebeskrivelse: Tur med hoptrin, 1.-2. par bytter plads med hoptrin og port, 3.-4. det samme, klap og sving med egen og fremmed danser, hoptrin med og modsols med egen danser (forlæns korsgreb), kæde.

Pigernes Fornøjelse: Denne titel kan dække over flere forskellige danse. Kvadrilledansen som den er optegnet hos danske folkedansere (Pajernes Fornøjelse, Bornholm eller Pigernes fornøjelse, Præstø). Men musikken er den samme, som bruges til en to-parsdans "Den gamle Nr. 12. Dansen kan spores tilbage til 1785, hvor den under navnet "Lison dormoit" er optegnet i en svensk dansebog.⁴¹

Den oprindelige musik til Pigernes Fornøjelse blev komponeret af Nicolas Dezède til hans første syngespil "Julie" 1772. Teksten var skrevet af Jacques Marie Boutet Monvel (1745-1811). Stykket blev oversat til dansk af Johan Herman Wessel (1742-1785) i begyndelsen af 1780'erne, og blev opført på Det Kongelige Teater 7/11-1783. Kort efter blev der udsendt et flyveblad med sangen "I krattet Lise hvile tager" fra syngespillet. Denne melodi er identisk med "Pigernes Fornøjelse". Kvadrilledansen Pigernes fornøjelse blev modedans og findes derfor i nodebøger fra hele Danmark, men dog hyppigst på Sjælland⁴².

I Dafo's database var Pigernes Fornøjelse optegnet i nodebøger fra Svendborg, Holbæk, Maribo og Hjørring. Dansebeskrivelsen er opbevaret i FFF's arkiv og udgivet i "Gamle danse fra Præstø amt 1939".

Dansebeskrivelse: Kvadrilledans. Tur med hurretrin, 1. og anden herre lægger armen om egen og fremmed danser og danser frem mod hinanden, gør kompliment og danser tilbage til egen plads, hvor de danser kreds med livfatning med de to damer, 3.-4. herre gør det samme.

Skjorpinge Firetur: Dansen arkiveret hos FFF og er udgivet i "Gamle Danse fra Sjælland" 1947. Ved søgning i Dafos database fik jeg en meget beslægtet melodi ved navn "Vinner Vals" fra Hans Poulsens nodebog fra Frøstrup, Svendborg. Den var optegnet i Eb-dur, men tydeligvis samme melodi. Ole Jensens og Gunnars udgaver er stort set identiske og varierer fra Hansens nodebog og Sjællandshæftets melodier ved at have rytmen "1 ottendedels node + en sekstendedelstriol" (f.eks. takt 5) i stedet for "1 ottendedel+2 sekstendedele+1 ottendedel" (takt 5 i Hansens).

Dansebeskrivelse: Kvadrilledans. Kreds med sidegangskridt, 1. og 2. par vals om hinanden, 3.-4. par det samme, kæde, parvis vals, tur.

7 spring: Findes i to varianter, den oprindelige dans, som er en behændigheds, hvor som oftest karlene skal gøre sig til (dansetypen kendes i dag som sanglegen Per Syvspring) samt en variant af hornfiffen (pardans). Sidstnævnte har måske taget navnet 7 spring pga. de 7 trin i udførelsen af 1 del⁴³. De 3 udgaver i Helga's, Ole Jensens og P. Hansens nodebøger er alle 3 den oprindelige behændigheds dans og de er fuldstændig identiske (med undtagelse af en manglende optakt til b-stykket i sidstnævnte). Dansen kendes fra hele Danmark, hvilket databasen også viser. Der var varianter fra Hjørring, Thy, Thisted (måske en mol-variant, måske bare en skrivefejl), Bornholm, Berggreens udgivelser, Haderup, Ringkøbing, Svendborg, Sorø og Maribo. Melodien optræder i varierende tonearter og med små variationer, som f.eks. de to toner med fermat i slutningen, men ellers er de meget ens. Det har tydeligvis været en populær melodi i hele landet.

Dansebeskrivelse:

Behændighedsdansen (som passer til disse nodebøgers melodi) foregår i stor kreds. Som jeg kender den har første afdeling hoptrin til venstre og højre. Herefter et afsnit i musikken som hver gang bliver længere. Første gang sættes højre fod i gulvet, så højre+venstre i alt syv variationer, den

⁴¹ Baron Fredrik Åkerheilms Dansbok.

⁴² Per Sørensen "Dansens og musikkens rødder 69", Hjemstavsliv no.3 2002

⁴³ Per Sørensen "Dansens og musikkens historie Hornfiffen fra Randers 2.del", Hjemstavsliv no.11 1999

sidste en kolbøtte. I Egedals danseoptegnelser fra 1921 beskriver han en vanskelig omdansning som han ikke kunne få vist⁴⁴.

Folkedanserbevægelsens udvikling i Sydvest Sjælland.

Folkedanserbevægelsen startede op i begyndelsen af 1900-tallet. Som tidligere nævnt var det en gruppe unge akademikere fra København, som lod sig inspirere af det svenske opvisningshold Philochoros. De begyndte at danse de svenske danse, men begyndte snart også at indsamle og danse de danske danse. Andreas Otterstrøm var en central person i denne sammenhæng.

Folkedansen opstod til dels som modstykke til ungdomsballerne som mange (specielt i afholdskredse) fandt for løsslupne og fordrukne. Folkedans var folkeopdragende og med til at skabe en sund ungdomskultur.

I 1929 udkommer medlemsbladet ”Hjemstavsliv” for første gang og dette blad udkommer stadig månedlig. Redaktør A. Otterstrøm skriver klager om traditionelle baller og fremhæver legestuerne som fester som gør folk glade og i stand til at møde friske på arbejde næste morgen⁴⁵.

Den første folkedanserforening, jeg kender til, i Sydvestsjælland er Hyllinge folkedanserforening som blev dannet i 1903 (se billedet). De var 13 par, en leder (Karen Jørgensen, Ladby) og en spillemand (barberen Niels Olsen)⁴⁶.

Fra 1920'erne kom der for alvor gang i nye foreninger landet over, så man må formode at det samme var tilfældet i dette område.

En meget aktiv folkedanserleder på Sjælland var Niels Jensen. Han kom hjem fra et kortere ophold i Jylland, hvor han havde gået til folkedans i sin fritid. Det synes han så godt om, at han snart engagerede sig voldsomt i folkedanser bevægelsen. Kort tid efter ledte han 4 aftener om ugen, var med på landsstævner og var med til at starte Amtsholdet i Sorø op efter Landsstævnet i 1971. Helga Jensen nævner at han ofte ledede legestuer på Sydvestsjælland. Gunnar Jensen

var spillemand for Niels Jensen Amtsholdet i en årrække.

Niels Jensen fortæller at det var de unge mennesker der dansede i starten og at dansetræningen var tilrettelagt efter skiftedagene på gårdene. Niels Jensen ledede folkedans fra 1942-91 og oplevede både op og nedgang i antal foreninger og dansere.

I Hyllinge startede den nuværende folkedanserforening op i 1978, efter mange års pause, på initiativ fra Ingrid Drewsen og Kirsten Larsen. De havde deltaget i en julelegestue i nærheden af Haslev, hvor Grethe Jensen (nu Wahlmann), Hyllinge ledede dansen. De blev så grebet af folkedansen at de straks efter nytår havde skaffet en folkedanserleder samt en spillemand og startede op med ca. 10 personer under Næstved kommunale aftenskole.

Af folkedanserledere gennem tiden kan nævnes Gitte Pedersen, Grethe Wahlmann og den nuværende Hanne Præst (min mor), på spillemandssiden: den lokale skolelærer Kaj Munch, guitar, Vagner Hansen violin, Lille Jens, violin, Jens Peter Harboe, violin, Keld, violin, Katja Mikkelsen, fløjte/violin (min søster) Tove, harmonika, Anja Præst Mikkelsen (mig), klarinet og nuværende Tage Nielsen, harmonika.

I 1980'erne var der helt op imod 80 dansere i foreningen, men i dag er det som så mange andre steder gået meget tilbage med medlemmerne og i dag er der 32 dansere, hvoraf mange har danset

⁴⁴ Johs. Egedal danseindsamling i Boeslunde 1921 (idem 190/36)

⁴⁵ Hjemstavsliv ”Dansens og musikens rødder 60” samt interview med Anders Christensen.

⁴⁶ (14) s.24-25

med fra foreningens start. Foreningens leder ser dog positivt på situationen, og fortæller om fremgang i medlemstallet de sidste 3 år.

Hyllinge folkedansforening mødes i vinter halvåret en gang om ugen. De holder 2 årlige legestuer, somme tider med musik udefra. Derudover deltager de i Amtsupvisning i Dalmose (før holdt i Fuglebjerg) en gang årligt, med efterfølgende legestue. Her plejer at være ca. 200 dansere.

Forsamlingshuse, foreningsliv og ballerne.

Hvor dansede man ?

Før forsamlingshusene blev bygget rundt om i landsbyerne lejede piger og karle sig ind i storstuerne rundt omkring på gårdene for at holde bal. Til jul og nytår drak man til disse fester ”ægøl”, som var en punch lavet af pisket æg tilsat varmt hvidtøl.⁴⁷

Fra slutningen af 1800 tallet blomstrede forsamlingshusene op overalt i Danmark og således og i Sydvestsjælland. I Hyllinge byggede byens indbyggere i 1887 byens første forsamlingshus ved hjælp af anpartner og omkring forsamlingshuset blomstrede foreningslivet. I 1888 afholdtes f.eks. generalforsamlinger/møder i Sognets Sygekasse, Udflytternes Brandkasse, Haglskade foreningen, Tyreforening, afholdsforeningen, Hyllinge Bys Gadejordsinteresser, Andelsmejeriet, Gudelig forsamling, herudover baller, festlige sammenkomster, foredrag og danseskole⁴⁸.

Forsamlingshuset blev nu centrum for byens fester.

Både i Ørslev og i Hyllinge har man reddet fastelavn. Det foregik ved at en flok unge mennesker red rundt fra gård til gård og samlede penge ind til forskellige formål, f.eks. til forsamlingshusets vedligeholdelse. Med i dette følge var ofte en ”nar” som lavede sjov, han førte an, når følget fremsagde verset som opfordrede til at give penge. På en af vognene sad spillemændene og spillede. Efterfølgende var der bal i forsamlingshuset.⁴⁹

En anden festlig begivenhed var ”Sommer i by”. Disse fester husker Helga fortsatte helt op i halvtredserne. Derudover holdt man gymnastikforeningsballer, chokoladegilder, juletræsfester, høstgilder og også afholdsforeningen i Stubberup indbød til fester med salmer, historiefortælling, kaffe og bal.

Unge sjællandske bønder ridder ”Sommer i by” ca. 1835. Knud Gamborg, Illustreret tidende 30 juni 1867.

Erling Pedersen fortæller at i hans barndom, ca. år 1923-25 mødtes hans familie sammen med to nabofamilier hos spillemænd og gymnastikinstruktøren Peter Christensen, Jenstrup for at danse folkedans. Peter instruerede dansen og spillede til på sin violin. Danseaftenerne gik på skift mellem familierne, som så også stod for kaffebordet⁵⁰.

⁴⁷ Helga har oplysningerne fra sin svigermor.

⁴⁸ (14) s. 12-15

⁴⁹ Ifølge Helga Jensen og (13) Regnar Olsen, Hyllinge.

⁵⁰ (10) s.90-91

Om gymnastikforeningens årsbal husker han at der i hans barndom først blev leget sanglege med børnene (det stod skolelæren for), herefter var der dans for alle til musik af tre musikere, nemlig barber Adolf Jørgensen, Hyllinge, barber Christen Larsen, Vallensved og en smedesøn fra Kyse på bas eller violin. Sidst i 20'erne fik musikerne forstærkning fra Næstved, specielt husker han Mathilde Saul (datter af Musikdirektør Saul), som spillede klaver. Ca. 1930 kom der trommesæt på. Her spillede 2 sønner af Kyse slagteren sammen med en søn af fiskehandleren fra Vallensved⁵¹. Af danse som blev danset husker Erling Pedersen sekstur, Rheinländer polka, Svensk Maskerade, Pærevals (for 3 par) og Bette mand i knibe. På min opremsning nikker han genkendende til Det lille F, Den halve kæde, pigernes fornøjelse og syvspring (som pardans). Helga Jensen og Niels Chr. Jensen nævner Det lille F, Kongens Have, Skæve Thorvald, Pierrevals, Sekstur og Rheinländer. Leif Raadam, landmand og folkedanser fra Hyllinge husker at han i sine unge dage dansede Den toppede høne (for 1½ par), trippevals, pærevals, sekstur (både for 4 par og i stor kreds), Mortens Polka, Rheinländer Polka og Tango.

Erling Pedersen fortæller at de ovennævnte danse blev danset ind i mellem det moderne repertoire og til ungdommens fester var de gamle danse næsten helt trængt ud. Ligeledes husker han gymnastik forenings baller, hvor også barber Adolf Jørgensen, Hyllinge nævnes som musiker. Han skulle ikke være nogen fantastisk violinist, men danse til det kunne man da. Han skulle have været en temprementsfuld herre som kunne blive meget vred, hvis han ikke blev antaget som musiker ved byens fester.⁵² Man havde de lokale spillemænd som leverede musikken til de mindre begivenheder, men når det virkelig skulle være godt, sendte man bud efter musikerne fra de større byer.⁵³

Fra min barndoms gymnastikballer (1980'erne) var 1800 tallets danse reduceret til at foregå ved Hyllinge folkedansforenings opvisning og musikeren til dansen senere på aftenen var hammondorgelspiller og børnene dansede til båndmusik i den tilstødende sal. Den første time til de voksnes bal var dog meget børnevenlig og traditionelle sanglege som "Ritz ratz" var på programmet sammen med "Dippe dippe dippe dip".

Både Erling Pedersen, Leif Råddam og Regnar Olsen har gået/går til folkedans. De nævner alle at have danset de gamle danse imellem de moderne i 40'erne og 50'erne. Ingen af dem nævnte noget om at de var ærgerlige over at det gled ud, at man ikke mere kunne danse polka og vals til almindelige fester og ingen af dem gik til folkedans for at holde fast i disse gamle danse. De synes bare at det var sjovt at gå til folkedans og kunne lide det sociale liv omkring dansen.

Konklusion.

Overgang fra at polka, vals og sekstur var danse alle kunne til det kun bliver danset i mindre lukkede selskaber (folkedansersammenhænge) var ikke mærkbar hos de folk jeg snakkede med. Det var ikke noget de tænkte på og så som et problem, sådan var det jo bare, det var jo tidens udvikling og det affandt man sig med. Folkedans var en mulighed for at danse mere og en sjov hobby, det var ikke et oprør mod nye danseformer, men blot et supplement til det øvrige dans.

Spillemanden tilpassede sig enten det nye og tillærte sig f.eks. tango, foxtrot og senere John Mogensen slagere og Kim Larsen sange, eller han fandt nye nicher som folkedans, dilettant og andre foreningsarrangementer. Gunnar Jensen udmærkede sig ved at gøre begge dele.

Der fandtes materiale fra og om Sydvestsjælland i rigt mål, både nodebøger, erindringer og så Gunnar Jensens musik .

Gunnars havde sin egen personlige spillestil, let og elastisk, men alligevel med meget dybde. Måske spillede han med en særlig sydvestsjællands dialekt, det er ikke til at bedømme på så spinkelt et

⁵¹ Samtale med Erling Pedersen samt (10)

⁵²(10)

⁵³ Samtale med Erling Petersen og Helga Jensen. Hun nævner musikerne de dygtige musikere Hans Chr. Jensen, Ringsted, Musikdirektør Peter Madsen, Slagelse og Musikdirektør Sauer, Næstved

grundlag. Både Gunnars musik og nogle melodier fra nodebøgerne indeholder rytmiske forskydninger og spiller med ulige perioder, hvilket jeg ikke på forhånd var klar over, fandtes på sjælland.

Jeg fandt også frem til at der findes nogle særlige Sydvestsjællandske danse. Følgende danse har jeg kun mødt i sjællandske nodebøger: Skjørpinge firetur, Dorthe Jørgens, Den halve Kæde, Dronningens engelskdans og Hjerter to. Derudover kommer den specielle valse variation med opadgående bevægelse på 2 slaget og de små ”snuppendes” valsetrin som næsten var i familie med hopsa.

Undersøgelsen har vist at der har været en levende spillemandstradition og et specifikt danserepertoire for Sydvestsjælland langt op i det 20. Århundrede. Området er specielt rigt på det skriftlige materiale.

Efterskrift.

Det har været dejligt at opdage, at selv efter rigtig mange timers arbejde med dette stof er det langt fra udtømt. Der er melodier til mange timers spil og båndoptagelser med Gunnar Jensens til mange timers (af)lytning - dejligt.

Det har været meget interessant at arbejde med denne opgave og jeg er bestemt ikke færdig. Nu skal jeg først til for alvor at bruge musikken og dansene.

Litteraturliste.

Bøger og artikler.

1. Dahl, Svend C.: ”Hyllinge Sogns Samlingshus 1887 – Centergården 1987” udgivet af Centergården v. Annette Nymann.
2. Hansen, Laur.: ”Spillemanden og hans betydning i dansk folkeliv, gamle spillemandsslægter”. Chr. Erichsens forlag 1953.
3. Hansen Laur.: ”Af den gamle spillemands saga, et stykke sjællandsk Musikhistorie fra det forrige århundrede”. Dansk bogsamlings forlag Holbæk 1933.
4. Hjemstavnsliv ”Dansens og Musikkens rødder 3” Nr. 3/1996.
5. Holm, R og Vedel, K: ”Folke-dansen i Danmark”. Forlaget Danmark, Vort Land 1946.
6. Jacobsen, Fritz: ”Af Furiendal Sogns historie”. Handelstrykkeriet, Slagelse 1934.
7. Jensen, Gunnar: ”Spillemanden Gunnar Jensen - musik, fortælling og billeder fra min hjemstavn”. Redigeret af Lone Olsen. Skælskør Folkehøjskoles Folkekulturarkiv 1981.
8. Koudal, Jens Henrik: ”Musiketnologi og folkemusikforskning i Danmark”. DFS NYT 92/1 Dansk Folkemindesamling 1992.
9. Nielsen Svend: ”Dansk Folkemusik DFS-NYT 93/1”. Dansk Folkemindesamling 1993.
10. Petersen, Erling: ”Landsbyliv i tyverne, erindringer fra min sjællandske landsby”. Forlaget i Fuglebjerg 1999.
11. Aar bog for Historisk Samfund for Sorø Amt 1963, artikel af R. Henneke: ”Overlærer Fritz Jacobsen”.

Interviews.

12. Christensen, Anders samtale i forbindelse med musikhistorieundervisning.
13. Jensen, Helga interview januar 2002 samt løbende telefonsamtaler, ikke optaget
14. Olsen, Regnar: interview januar 2002. Optaget på minidisc. Arkiveret hos mig.
15. Sørensen, Per. Telefonisk interview 25/3 2002.

Båndoptagelser.

16. Jensen, Gunnar: Ex. CD fra Folkemusik Centeret i Skælskør. Optaget 1963 hos Gunnar v/Niels Toftegård, 1969 i Glænø skov af Aksel Larsen, Ørslev, 1976 hjemme hos Gunnar opt. v/Søren Bregendal, 1978 optagelser på Skælskør Folkehøjskole v/Søren Bregendahl, 1978 opt. v/Sven Ottesen, 1979 opt. v/Bent Døssing, 1981 opt. v/Thorkild Højlund.